

จากอินเดียสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : การเดินทางของพระพิฆเนศ¹ From India to Southeast Asia: The Journey of the Lord Ganesha

ฐิติรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์^{a*2} วิบุตย์ จำรัสพันธุ์^b และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข^c
Titiratana Wetsiriyanan^{a*}, Viyouth Chamruspanth^b and Somsak Srisontisuk^c

^{abc}Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and
Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002, Thailand

*Corresponding author. Email: titiratana@gmail.com

Abstract

Lord Ganesha is one of the most influential figure of Hinduism god which in Thailand, has a growing belief and faith. It is doubt that how the belief in Lord Ganesha has been evolved in Thailand. This research has been written on document analysis on how to answer the question of faith. There are events and historical links of relationship between Indians and Southeast Asians while they were on the ancient trade route (Spice Trading Route). Also, they carried with them such belief based on two reasons (1) Personal reasons: war feeling, fortune finding, sailing knowledge and skills development, (2) Social reasons: trading and evangelism). Upon they entered the region with belief, the native Southeast Asians had adapted and manipulated belief in Lord Ganesha according to social context and culture where the belief had reached.

Keywords: Lord Ganesha, belief, Southeast Asia

บทคัดย่อ

จากกระแสความเชื่อความศรัทธาพระพิฆเนศเทพเจ้าองค์สำคัญในศาสนาพราหมณ์ของชาวอินเดียที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทยขณะนี้ ทำให้เกิดข้อสงสัยว่าความเชื่อพระพิฆเนศ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

² นักวิจัย ศูนย์วิจัยพหุภรณ์สังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ดังนั้น บทความชิ้นนี้จึงถูกเขียนขึ้นมาด้วยการวิจัยเอกสารเพื่อแกะรอย และค้นหาคำตอบให้กับข้อสงสัยดังกล่าว ทำให้เห็นภาพความเชื่อมโยงของประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ของผู้คนสองดินแดนระหว่างชาวอินเดียนกับผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บนเส้นทางการค้าโบราณ(เส้นทางการค้าเครื่องเทศ) โดยมีปัจจัยที่ทำให้ชาวอินเดียนได้นำเอาความเชื่อพระพิฆเนศออกเดินทางจากอินเดียนมุ่งสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่า มีความเกี่ยวเนื่องกับความจำเป็นส่วนตัว (การหนีภัยสงคราม การแสวงโชค และการพัฒนาความรู้และทักษะในการเดินเรือ) และความจำเป็นทางสังคม (การค้า และการเผยแพร่ศาสนา) ผ่านเส้นทางการค้าดังกล่าว เมื่อความเชื่อพระพิฆเนศได้เดินทางมาถึงดินแดนแถบนี้ ความเชื่อนี้ก็ได้ออกสู่คนในท้องถิ่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปรับ เสริม และปรุงแต่งให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ความเชื่อพระพิฆเนศเดินทางไปถึง

คำสำคัญ: พระพิฆเนศ ความเชื่อ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทนำ

เมื่อมนุษย์ต้องเผชิญกับสิ่งที่เกินความสามารถในการจัดการ มนุษย์จะพึ่งอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อช่วยบรรเทาความหวั่นวิตก ขณะนี้โลกาภิวัตน์ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเข้มข้นในทุกๆ ด้าน ความไม่แน่นอนของสังคมที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย ส่งผลให้มนุษย์มองหาสิ่งที่จะมาช่วยรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ความเชื่อหลายๆ ส่วนจึงปรากฏตัวขึ้นในสังคมไทยเป็นระยะๆ จนเกิดเป็นกระแสความเชื่อความศรัทธาในองค์เทพต่างๆ เรื่อยมา โดยมีความเชื่อที่ว่าอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับตนได้ หากสืบค้นลึกลงไปจะพบว่า ความเชื่อมีอิทธิพลต่อความคิด ทัศนคติ และค่านิยมต่อผู้นับถือ เมื่อพิจารณาความเชื่อในสังคมพบว่า มีภาพที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเชื่อสามภาพ คือ ภาพแรก ภาพของความเชื่อที่มีอยู่มากมายในทุกสี่รอบตัวเรา แสดงให้เห็นว่าความเชื่อมีอิทธิพลมีความสำคัญควรค่าแก่การแสวงหาคำรู้ในแง่ของความเป็นจริง ภาพที่สอง ภาพของธุรกิจ ความเชื่อที่มุ่งในเชิงสัญญา เช่น ความร่ำรวย ความมั่นคง ความปลอดภัย และความสำเร็จ

เป็นต้น พบว่าการฝังมาyacติเหล่านี้เข้าไปในจิตใจของคนจะทำให้เกิดการขยทที่ไม่มีวันสิ้นสุด และภาพสุดท้าย ภาพการตอกย้ามาyacติลงไปใในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนผ่านสื่อโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ เกมโชว์ การโฆษณาสินค้าทางโทรศัพท์ ฯลฯ ส่งผลให้ธุรกิจที่เกี่ยวกับความเชื่อกลายเป็นธุรกิจที่น่าจับตามองที่สุดวงการหนึ่งสังคมไทยในขณะนี้ความเชื่อพระพิฆเนศกำลังเป็นที่กล่าวขานอย่างกว้างขวาง มีประชาชนจำนวนมากให้การนับถือ คนไทยส่วนใหญ่รู้จักพระพิฆเนศมานานแล้วในฐานะเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการหรือเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ เป็นหนึ่งในความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมไทย พระพิฆเนศมีรูปลักษณะโดดเด่น คือ มีกายเป็นมนุษย์ มีเศียรเป็นช้าง และทรงหนุเป็นพาหนะ ความเชื่อพระพิฆเนศมีความแตกต่างจากความเชื่อในเทพเจ้าองค์อื่นๆ กล่าวคือ พระพิฆเนศมีสถานะชาติกำเนิดลักษณะทางกายภาพ และฤทธิ์ธานภาพที่ครอบคลุมความปรารถนาของผู้คนในทุกๆ ด้าน และการบูชาพระพิฆเนศเป็นการทำเพื่อให้เกิดการหยั่งรู้ เกิดปัญญา เพื่อขออำนาจในการขจัดอุปสรรคทั้งปวง และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ เป็นเทพเจ้าภูตผีปิศาจ ตลอดจนจนเป็นอำนาจแห่งความเป็นที่รัก เป็นต้น

จากอินเดีย

ประเทศอินเดียเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมแห่งหนึ่งของโลก เมื่อศึกษาเกี่ยวกับประเทศอินเดียจะพบคำสามคำที่มีกปรากฏอยู่ในงานเอกสารตำราต่างๆ คือ คำว่า อินเดีย ชมพูทวีป และภารตะ Satjaweerawan (1979) แสดงคำอธิบายไว้ว่า "อินเดีย" เป็นคำที่ได้มาจากภาษาสันสกฤตว่า สินธุ (Sindhu) และสินธุ เป็นชื่อของแม่น้ำสำคัญที่เป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมของชาวอินเดีย เนื่องจากชาวเปอร์เซียออกเสียง S ไม่ชัด จึงเปลี่ยนตัวอักษร S เป็น H และมีการเรียกชื่อดินแดนแถบนี้ว่า Hindu หรือ Hidu ในกาลต่อมา ชาวกรีกได้ตัด H ออก และแผลงเป็น Hindos ภายหลังเป็น Indus และ India ตามลำดับ ในระยะแรกชื่อนี้เป็นคำเรียกที่ใช้เรียกเฉพาะดินแดนบริเวณลุ่มน้ำสินธุเท่านั้น ต่อมาจึงใช้เรียกประเทศอินเดียทั้งหมด

ส่วนคำว่า “ชมพูทวีป” เป็นคำที่ถูกนำมาใช้เรียกชื่อประเทศอินเดียในสมัยโบราณที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาด้วยถือว่าเป็นทวีปหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยดินแดนต่างๆ คือ อินเดีย ปากีสถาน (ปากีสถานตะวันออก) ศรีลังกา บังคลาเทศ และรัฐเล็กๆ แถบเชิงเขาหิมาลัย ได้แก่ เนปาล สิกขิม และภูฏาน (Wongthamma, 1992: 13) และคำว่า “ภารตะ” เป็นคำที่ชาวอินเดียนิยมใช้เรียกตนเองว่า “ภารตวรรษ” (ที่อยู่ของชาวภารตะ) คำว่า ภารตะ มาจากคำว่า ภารตะ ชื่อของกษัตริย์ต้นพระวงศ์ของพวกเกอร์พและปาณฑพ ซึ่งทำสงครามกันจนเกิดเป็นมหากาพย์ชื่อมหาภารตะนั่นเอง (Saenburan, 2004: 8)

ประเทศอินเดียตั้งอยู่ในทวีปเอเชียใต้ ทิศเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีทิวเขาหิมาลัยขวางอยู่ ทิศตะวันออกเฉียงและทิศตะวันตกเป็นฝั่งทะเลซึ่งมีทิวเขากั้นอยู่ทางด้านหลัง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือมีช่องเขาซึ่งชาวอินเดียนิยมติดต่อกับโลกภายนอก และทางนี้เองที่ชาวต่างชาติได้อพยพหรือบุกรุกลงมา ในประเทศอินเดีย ส่วนทางฝั่งทะเลมักใช้เป็นทางเผยแพร่อิทธิพลของอารยธรรมอินเดียออกไปสู่ภายนอก ชาวอินเดียมีการเผยแพร่อารยธรรมของตนให้แพร่หลายไปยังภูมิภาคของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้โดยรวม ราวหนึ่งพันปีก่อนพุทธกาลกลุ่มชนชาวอารยันได้เดินทางอพยพเข้ามาลงหลักปักฐานในผืนดินแห่งนี้ และได้นำศาสนาพระเวท (ศาสนาที่เคารพบูชาเทวดาและธรรมชาติ ไม่มีการทำรูปเคารพเนื่องจากชาวอารยันอพยพเคลื่อนย้ายที่อยู่อยู่เสมอ) เข้ามาด้วย โดยนำมาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของชนพื้นเมือง (ชาวดราวิเดียน) ซึ่งมีมาก่อนและพัฒนาเป็นศาสนาพราหมณ์ในที่สุด โดยเชื่อว่าพระเป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างสิ่งมีชีวิตทั้งปวง โดยมีเทพเจ้าสูงสุด 3 พระองค์ ได้แก่ พระพรหม เป็นผู้สร้างโลก พระศิวะ เป็นผู้ทำลาย และพระนารายณ์ เป็นผู้ปกป้องรักษาโลก (Chokmukda, 2011: 24)

คติความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าของชาวอินเดีย

ศาสนาพราหมณ์ถือกำเนิดและสืบทอดมาเป็นเวลายาวนานในอินเดีย จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ชาวอินเดียนิยมวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับความเชื่อและศาสนา

เป็นอย่างยิ่ง Jermsawat (1980) เสนอไว้ว่า ปัจจัยสำคัญในการครองชีวิตของชาวอินเดียคือความเชื่อในศาสนา พิธีกรรมศาสนกิจ การสังเวทบูชา รวมทั้งการสร้างสิ่งก่อสร้างปูชนียสถาน ล้วนทำไปเพื่ออุทิศให้พระเป็นเจ้าในศาสนา และเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติด้วยความศรัทธา เพื่อประโยชน์ในความ สุข ความเจริญก้าวหน้า และความโชคดีให้แก่ตนเองและผู้อื่นทั้งในขณะที่มีชีวิตอยู่และสิ้นอายุขัยไปแล้ว ดังนั้น ศาสนาในอินเดียจึงเปรียบเสมือนโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของสังคมอินเดีย เสมือนเป็นหัวใจหรือสิ่งที่มีอิทธิพลสูงสุดครอบคลุมจิตใจของชาวอินเดีย ตั้งแต่โบราณตราบจนปัจจุบัน

Kasemsan na Ayuthya (2003) ให้คำอธิบายเพิ่มว่า พระเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ คือ “พระปรมาตมัน” ไม่มีตัวตน ไม่มีรูปร่าง เมื่อพระปรมาตมันมีความประสงค์จะสร้างโลก จึงเกิดเป็นภาวะ มีอาการ เรียกว่า “สาการภาพ” มีสามรูป (ตรयरूप) ได้แก่ พระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ ผู้นับถือศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อว่ามีเทพเจ้าประจำอยู่ในสิ่งของต่างๆ สิ่ง ผู้นับถือสามารถมีอิสรภาพในการนับถือและการจินตนาการทางเทวรูป โดยยึดถือร่วมกันในเรื่องของเอกภาพในพหุภาพ หมายถึง การมีเทพเจ้าองค์เดียวในรูปร่างที่แตกต่างกันทำให้ศาสนาพราหมณ์มีเทพเจ้าเป็นจำนวนมากและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้ในคัมภีร์ปุราณะแสดงไว้ว่ามีเทพเจ้า 330,000,000 องค์ ซึ่งมีรูปร่างต่างกัน ชื่อต่างกัน หน้าที่ต่างกัน แต่มีวิญญูณเดียวกัน คือ พระปรมาตมันสูงสุด มีหลักว่าเทพเจ้าทั้งหลายเป็นส่วนหนึ่งของพระปรมาตมัน ถือกันว่ามีเอกภาพในพหุภาค คือ มีเทพเจ้าองค์เดียวในรูปร่างต่างๆ เป็นต้น

เนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์มีเทพเจ้าจำนวนมากจึงมีการจัดลำดับชั้นเทพเจ้าที่สำคัญ แสดงไว้ในงานของ Wattanamahath (2005) ว่าประกอบด้วยพระเป็นเจ้า (มหาเทพ) เทพเจ้าชั้นผู้ใหญ่ และเทพเจ้าชั้นผู้น้อย ดังนี้ **พระเป็นเจ้า** ได้แก่ พระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ **เทพเจ้าชั้นผู้ใหญ่** ได้แก่ พระอินทร์ พระพิฆเนศ พระวรุณ พระวายุ พระอัคนี พระกามเทพ พระวิศวกรรม และพระคงคา และ **เทพเจ้าชั้นผู้น้อย** ได้แก่ พระนารท คนธรรพ์ อัปสร กิณรี กิณรี ครุฑ และนาค เป็นต้น

การบูชาเทพเจ้าในอินเดียต้องเริ่มบูชาพระพิฆเนศก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงทำการบูชาเทพเจ้าองค์อื่นๆ ตามลำดับ Wright (2005) ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับสาเหตุที่ชาวอินเดียต้องทำการบูชาพระพิฆเนศก่อนเป็นลำดับแรกว่า พระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าที่มีอายุเก่าแก่กว่าเทพเจ้าองค์อื่นๆ กล่าวคือ เมื่อครั้งก่อนพุทธกาลชาวอินเดียโบราณมี 3 ชนชาติใหญ่ที่ประสมประสานกัน ได้แก่ **ชาวมุนดา** (พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร) เป็นชนกลุ่มน้อยที่กระจัดกระจายทั่วอินเดีย **ชาวทมิฬ** (พูดภาษาทราวิตัน) และพวกหลังสุดคือ **ชาวอารยัน** (พูดภาษาอินโด-ยูโรเปียน) เชื่อกันว่าชาวมุนดาหนีถือช้างป่าและจับช้างมาเลี้ยงก่อนใคร ต่อมาเมื่อชาวทมิฬและชาวอารยันเข้ามาตามลำดับก็มีการหนีถือเจ้าสมิงไพรที่มีหัวเป็นช้างของชาวพื้นเมืองไว้ด้วย เมื่อศาสนาฮินดูตั้งมั่นในอินเดียแล้วชาวอินเดียก็หันมานับถือพระอิศวรและพระนารายณ์เป็นใหญ่ แต่พวกเขาที่ยินดีไว้หัวพระพิฆเนศก่อน ทั้งนี้เพราะพระองค์อยู่คู่กับชนพื้นเมืองมาก่อนที่เทพเจ้าองค์อื่นๆ จะเข้ามาเป็นใหญ่ในดินแดนอินเดียนั่นเอง

ส่วนตำนานเกี่ยวกับกำเนิดแห่งพระพิฆเนศ กล่าวกันว่า พระองค์ทรงเป็นพระโอรสของมหาเทพ คือ พระศิวะและพระแม่อูมา มีพระเชษฐาคือพระศกัณท์กุมาร พระพิฆเนศมีเทวลักษณะที่โดดเด่น คือ ทรงมีรูปร่างอย่างมนุษย์ พระวรกายอวบอ้วน มีเศียรเป็นช้าง มีงาเดียว มีสี่กรหรือหกกร (จำนวนพระกรขึ้นอยู่กับปางนั้นๆ) ทรงถือขอช้าง เชือกบาศก์ งาช้าง และขามขนมโมทกะ มีงูเป็นสายสังวาล ในจิตรกรรมอินเดียจะมีการเขียนเครื่องหมายเส้นตรง 3 เส้นไว้ที่กลางพระนลาฏ (หน้าผาก) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของลัทธิไศวนิกาย ทรงมีเทพพาหนะเป็นหนู (มุสิกะ) คัมภีร์บางฉบับกล่าวว่าพระองค์ทรงมีพระชายา 2 องค์ คือ นางสิทธิและนางพุทธิ และมีโอรส 2 องค์ คือ ลาก (เกิดจากนางพุทธิ) และเกษม (เกิดจากนางสิทธิ)

ศาสนาพราหมณ์ประกอบด้วยลัทธิย่อยจำนวนมาก ลัทธิใหญ่ที่รู้จักกันทั่วไปมี 6 ลัทธิ ประกอบด้วย ไวษณะวะ (Vaisnavas) ไศวะ (Shaivas) ศักตะ (Saktas) คามปัตตะยะ (Ganpatayas) เสารปถะ (Saurapathas) และสมารตะ (Smarthas) โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิคามปัตตะยะ คือ ลัทธิที่นับถือพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าสูงสุด ซึ่งประกอบด้วยนิกายย่อยอีก 6 นิกาย แต่ละนิกายจะมีรูปแบบและบทสวด “มนตร์” ที่แตกต่างกันไป (Kachacheewa, 1988: 15)

Thongpan (2010) ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า พระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าแห่งการศึกษาเล่าเรียน เป็นเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญคือ เป็นเทพเจ้าผู้จัดอุปสรรค ชาวอินเดียนิยมนำรูปพระพิฆเนศติดไว้ที่ด้านบนของประตูบ้าน หน้าร้านค้าทั่วไป โดยนับถือว่าเป็นเทพเจ้าประจำบ้านที่ต้องบูชาทุกเช้าเป็นอันดับแรก ในศาสนาเชนและพุทธศาสนามีการรับเอาพระพิฆเนศเข้ามาเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งในศาสนาของตนด้วย พระพิฆเนศจึงเป็นเทพเจ้าที่มีผู้เคารพนับถือต่างลัทธิมากที่สุด พระองค์ทรงเป็น “เทพเจ้าสากล” (Universal God) สาเหตุที่พระองค์มีชื่อเสียงมากมาย เนื่องมาจากการเป็นเทพเจ้าแห่งอุปสรรค ผู้สามารถสร้างอุปสรรคให้เกิดขึ้นแก่มนุษย์ สัตว์ เทวดา และมารร้ายต่างๆ ขณะเดียวกันก็สามารถขจัดอุปสรรคทั้งปวงได้ พระพิฆเนศจึงถูกยกย่องให้เป็นเทพเจ้าในด้านต่างๆ มากมาย เช่น เทพเจ้าแห่งความฉลาดรอบรู้ เทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการ เทพเจ้าแห่งอักษรศาสตร์การประพันธ์ เทพเจ้าประจำหมู่บ้าน ประจำเรือน เทพเจ้าแห่งการเก็บเกี่ยวประทานความอุดมสมบูรณ์ เทพเจ้าคุ้มครองป้องกันขัดขวางสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง นอกจากนี้ Indarwooth (n.d.) กล่าวว่าไว้ว่า พระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าสำคัญ ในทุกหมู่บ้านจะต้องมีรูปปั้นไว้สักการบูชาจะประดิษฐานในวัดหรือไม่ก็ได้ ที่หน้าประตูเมืองหรือป้อมต่างๆ จะมีรูปพระพิฆเนศประดิษฐานไว้หน้าประตูทางเข้าศาสนสถานในลัทธิไศวะนิกายจะต้องมีรูปพระพิฆเนศประดิษฐานไว้ทางขวามือเสมอไปหรือบางทีก็ประดิษฐานไว้ในหอที่สร้างแยกออกไปต่างหาก ส่วนมากจะอยู่ทางทิศตะวันตก เป็นต้น

เหตุใดพระพิฆเนศจึงเดินทางออกจากดินแดนของพระองค์

ในการค้นคว้าประวัติความเป็นมาของพระพิฆเนศนั้น คำถามในใจที่เป็นฉนวนความคิดทำให้เกิดบทความชิ้นนี้ขึ้นมาคือ ทำไมพระพิฆเนศจึงได้ปรากฏตัวอยู่ในวัฒนธรรมที่หลากหลายในดินแดนต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชาวอินเดียนำเอาความเชื่อพระพิฆเนศออกเดินทางจากอินเดียมุ่งสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเกี่ยวเนื่องกับความจำเป็นส่วนตัวและความจำเป็นทางสังคม มีรายละเอียด ดังนี้

1. ความจำเป็นส่วนตัว พบว่า เหตุจูงใจให้ชาวอินเดียออกเดินทางจากผืนแผ่นดินมาตุภูมิ ได้แก่ การหนีภัยสงคราม การแสวงหาโชค และการพัฒนาความรู้และทักษะในการเดินเรือ ดังนี้

1) การหนีภัยสงคราม ภาวะสงครามในอินเดีย เช่น ในช่วงระหว่างที่พระเจ้าอโศกมหาราชรุกรานแคว้นกสิงคะ ราวพุทธศตวรรษที่ 3 ผลจากสงครามครั้งนี้ทำให้มีผู้คนล้มตายและถูกจับเป็นเชลย ยังส่งผลให้ชาวอินเดียจำนวนมากต้องหลบหนีภัยสงครามโดยลงเรือหลายร้อยลำ บางกลุ่มก็ออกเดินทางมายังสุวรรณภูมิ ส่วนบางกลุ่มก็เลยไปทางหมู่เกาะชวา หลังจากนั้นพระเจ้ากนิษกะก็ได้ทำสงครามจากตอนบนของอินเดียมุ่งสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ การรุกรานดังกล่าวมีผลทำให้พระราชวงศ์ ชุนนาง และผู้คนต่างๆ ในแคว้นที่ถูกรุกรานพากันอพยพหลบหนีมาตั้งถิ่นฐานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

นอกจากนี้งานของ Chinnak (2001) ได้เสนอปัจจัยสำคัญ 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของประเทศอินเดียที่ส่งผลให้ชาวอินเดียต้องเดินทางออกนอกประเทศ ดังนี้

ปัจจัยภายนอก ประวัติศาสตร์อินเดียสะท้อนให้เห็นว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในดินแดนแห่งนี้ได้ดึงดูดผู้คนจากภายนอกให้หมุนเวียนกันเข้ามาครอบครองและมีอิทธิพลเหนือดินแดน อันมั่งคั่งด้วยทรัพยากรแห่งนี้ แรกเริ่มคือชาวอารยัน ต่อมาชาวกรีกนำโดยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชแห่งมาซิโดเนียได้ยกทัพเข้ามารุกรานและครอบครองดินแดนบางส่วน อีกสองศตวรรษถัดมา พระเจ้าไซริสชาวเปอร์เซียก็แผ่อิทธิพลเข้ามาในหลายพื้นที่ของอินเดีย ต่อมาชาวฮั่นและชาวมุสลิมก็ได้รุกรานเข้ามา นับตั้งแต่ชาวอารยันได้แผ่อิทธิพลเข้ามาในอินเดียและสร้างรากฐานความคิดที่สำคัญให้แก่ชนพื้นเมือง คือ ศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองชนพื้นเมือง เมื่อชนกลุ่มต่างๆ เข้ามารุกรานอินเดียส่งผลให้ศาสนาฮินดูเกิดความไม่มั่นคง (Chokmukda, 2011: 39) ในช่วงเวลาที่ชนกลุ่มต่างๆ เข้ามาแสดงแสนยานุภาพส่งผลให้ชาวอินเดียสองกลุ่ม คือ กลุ่มแรก กลุ่มผู้ศรัทธาและนับถือศาสนาฮินดู และกลุ่มที่สอง กลุ่มพราหมณ์ผู้ทำหน้าที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของศาสนาฮินดูบางส่วนต้องอพยพออกจากอินเดีย

เพื่อความปลอดภัยในชีวิตความเป็นอยู่ พวกเขาจึงนำความเชื่อทางศาสนาติดตัวมาพร้อมๆ กับการรอนแรมหาที่พักพิงในดินแดนแห่งความหวังแห่งใหม่ด้วย (Suwanwong, 1996: 28)

ปัจจัยภายใน พบว่า การปกครองของอินเดียโบราณ บางรัฐปกครองแบบราชาธิปไตย บางรัฐปกครองแบบสาธารณรัฐ ทั้งนี้มีการแข่งขันความเป็นใหญ่ระหว่างรัฐราชาธิปไตยกับรัฐสาธารณรัฐเรื่อยมา สภาวะสงครามภายในประเทศส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชาวอินเดีย การอพยพเคลื่อนย้ายของชาวอินเดียจากมาตุภูมิเพื่อแสวงหาดินแดนอันสงบสุขจึงเกิดขึ้นหลายครั้งหลายครา (Chokmukda, 2011) นอกจากนี้ยังมีการช่วงชิงอำนาจภายในกลุ่มชนชาวอารยันด้วยกันเอง คือ กลุ่มคนในวรรณะพราหมณ์และวรรณะกษัตริย์มีการแย่งชิงพื้นที่ความศรัทธาของชนพื้นเมืองในฐานะผู้ปกครองประเทศ อำนาจของกษัตริย์น่าจะเป็อำนาจสูงสุดในการปกครองแต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะสิทธิขาดในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาผูกติดอยู่กับกลุ่มพราหมณ์ กษัตริย์จึงถูกทำให้เหมือนตกอยู่ภายใต้อำนาจของพราหมณ์นำไปสู่สงครามกลางเมือง บางครั้งกลุ่มพราหมณ์สูญเสียอำนาจก็ต้องลี้ภัยไปในดินแดนถิ่นอื่นที่มีสวัสดิภาพในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ดินแดนการตะยังเป็นดินแดนที่เป็นแหล่งกำเนิดศาสนาสำคัญ ได้แก่ ศาสนาฮินดู พุทธศาสนา ศาสนาเชน และศาสนาซิกข์ เป็นต้น บางช่วงของประวัติศาสตร์ หากกษัตริย์ทรงเลื่อมใสในหลักการศาสนาใด พระองค์ก็จะทรงส่งเสริมศาสนานั้นๆ เช่น ในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่สำคัญในยุคนั้น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจึงเสื่อมคลายและไม่เป็นที่นิยมของประชาชนทั่วไป สถานะของกลุ่มพราหมณ์จึงเกิดความสั่นคลอนจนต้องลี้ภัยไปยังดินแดนอื่นๆ (Danthanin, 2011: 44) เหตุดังกล่าวทำให้ความเชื่อทางศาสนาจำต้องเดินทางออกมาพร้อมๆ กับกลุ่มพราหมณ์ดังกล่าวด้วย

2) การแสวงโชค เนื่องจากดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีชื่อเสียงว่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทองคำจนได้รับขนานนามว่า สุวรรณภูมิ หรือ สุวรรณทวีป โดยมีสิ่งมีค่าหลายอย่าง เช่น งาช้าง นอแรด แก่นจันทร์ กระวาน การบูร

เป็นต้น ซึ่งจงใจให้ชาวอินเดียออกเดินทางมาแสวงโชคในดินแดนนี้ (Pong-arjarn, 1986: 53)

3) การพัฒนาความรู้และทักษะในการเดินเรือ สืบเนื่องมาจากชาวอินเดียได้เรียนรู้เกี่ยวกับคลื่นลม ฤดูกาลมรสุม และการบังคับเรือในสถานการณ์ต่างๆ ทำให้มีการสังสมทักษะจนเกิดเป็นความชำนาญในการเดินเรือ ส่งผลให้การเดินเรือระหว่างประเทศอินเดียกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นไปได้ด้วยความสะดวกมากขึ้น ประกอบกับการที่ชาวอินเดียมีความรู้ในการต่อเรือดีขึ้นกว่าแต่ก่อน โดยมีความสามารถในการต่อเรือขนาดใหญ่ที่สามารถบรรทุกผู้โดยสารได้ตั้งแต่ 600-700 คน ทำให้มีการติดต่อกันมากยิ่งขึ้น (Chinnak, 2001: 76)

2. ความจำเป็นทางสังคม ในช่วงเวลาที่บ้านเมืองสงบสุข การค้าและความต้องการสินค้าที่หลากหลายจากนานาประเทศ รวมทั้งการกระจายสินค้าภายในประเทศจะนำมาซึ่งความมั่งคั่งของประเทศ เพื่อหล่อเลี้ยงประชากรของประเทศที่มีจำนวนมาก ส่งผลต่อนโยบายทางการค้าของประเทศ กลุ่มพ่อค้าจึงทำหน้าที่สำคัญในการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและสินค้าต่างๆ ด้วยการเดินทางเพื่อเปิดเส้นทางการค้าเส้นทางใหม่หรือเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ต้องการที่มีระยะทางอันไกลโพ้น

1) การค้า เนื่องจากว่าดินแดนแถบนี้ มีความอุดมสมบูรณ์ และมีสินค้าหลายอย่าง ที่ชาวอินเดียต้องการ เช่น ทองคำ เครื่องเทศ และยางไม้หอม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทองคำเป็นสินค้าที่ชาวอินเดียต้องการเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 4 อินเดียถูกตัดขาดทางการค้ากับภาคกลางของทวีปเอเชีย ทำให้ไม่อาจหาซื้อทองคำที่มาจากแคว้นไซบีเรียได้ดังแต่ก่อน และในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ 7 จักรพรรดิโรมันก็ทรงห้ามมิให้เหรียญทองโรมันรั่วไหลออกไปนอกราชอาณาจักรที่ตั้งที่เคยเป็นมา ส่งผลให้พ่อค้าชาวอินเดียที่ต้องการทองคำต่างมุ่งหน้าเดินทางสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บางกลุ่มจะพำนักเพื่อขายสินค้าจากอินเดียและซื้อสินค้าพื้นเมือง จนกระทั่งถึงระยะลมมรสุมจึงเดินทางกลับ ดังนั้นในปีหนึ่งๆ พ่อค้าชาวอินเดียจะมาพำนักขายสินค้าประมาณ 4-6 เดือน บางคนก็แต่งงานกับหญิงพื้นเมืองและตั้งหลักแหล่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Ditsakul, 1973: 11)

2) การเผยแพร่ศาสนา หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการเดินทางของชาวอินเดียมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ วรรณคดีในพุทธศาสนาอย่างชาดกต่าง ๆ มีการพูดถึงการเดินทางระหว่างประเทศอินเดียกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้หลายแห่ง เช่น ปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์ของลังกาว่า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระโสณะและพระอุตตระเข้ามาเผยแพร่พุทธศาสนายังดินแดนต่างๆ ในสุวรรณภูมิ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าพุทธศาสนาได้เดินทางเข้ามาก่อน ต่อมาในสมัยราชวงศ์คุปตะ ศาสนาพราหมณ์จึงได้แพร่หลายเข้ามาในราชสำนักและในหมู่ชนชั้นสูงของอาณาจักรต่างๆ อย่างไรก็ตามอารยธรรมอินเดียอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาอาจมีการแพร่เข้ามาก่อนหน้านั้นแล้ว โดยพ่อค้าและนักแสวงโชคชาวอินเดียที่มีการติดต่อกับสุวรรณภูมิมาโดยตลอด (Chinnak, 2001: 75)

กล่าวโดยสังเขปได้ว่า สาเหตุที่ทำให้ชาวอินเดียจำเป็นต้องอพยพเกิดมาจากความจำเป็น 2 ระดับ คือ ความจำเป็นส่วนตัว ได้แก่ การหนีภัยสงคราม การแสวงโชค และการพัฒนาความรู้และทักษะในการเดินเรือ และความจำเป็นทางสังคม ได้แก่ การค้าและการเผยแพร่ศาสนา เป็นต้น ทั้งนี้การเดินทางทางทะเลของชาวอินเดียที่มีระยะทางอันไกลโพ้นต้องเผชิญหน้ากับคลื่นลมต่างๆ และเหตุการณ์ต่างๆ ที่ไม่อาจสามารถคาดเดาได้ อาจเกิดขึ้นมาในระหว่างการเดินทางและในการทำการค้าเพื่อความมั่นคงทางจิตใจ ชาวอินเดียจึงได้นำพระพิฆเนศติดตัวมาด้วย ซึ่งพวกเขาให้การนับถือว่าพระพิฆเนศทรงเป็นเทพเจ้าผู้จัดอุปสรรคทั้งปวงและประทานความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ พระองค์จึงได้ออกเดินทางมาพร้อมกับผู้คนที่ศรัทธาและนับถือพระองค์นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ตามรอยการเดินทางของพระพิฆเนศจากอินเดียสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย เรียกกันว่า ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือเอเชียอาคเนย์ ประกอบด้วยดินแดนส่วนที่เป็นภาคพื้นทวีปและดินแดนส่วนที่เป็นหมู่เกาะ

ในทะเลจีนใต้ มีช่องแคบมะละกาและช่องแคบซุนดาทำหน้าที่คล้ายประตูเปิดเชื่อมให้มหาสมุทรอินเดียกับทะเลจีนติดต่อกันได้ ดินแดนภูมิภาคนี้มีสภาพเป็นที่สูง มีภูเขาทอดตัวจากเหนือลงใต้ ทำให้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและต้นกำเนิดแม่น้ำต่าง ๆ ตลอดจนถึงราบลุ่มแม่น้ำซึ่งมีประโยชน์ต่อการเกษตร Hall and Kasetsiri (2006) ให้รายละเอียดเกี่ยวกับคำว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (Southeast Asia) ดังนี้ คำว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มมีการใช้กันทั่วไปในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 หมายถึง ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่บนพื้นแผ่นดินใหญ่ อันประกอบขึ้นเป็นแหลมอินโดจีนและดินแดนที่เป็นกลุ่มเกาะขนาดใหญ่รวมทั้งอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์

สมัยโบราณดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีพ่อค้าหลากหลายกลุ่มเดินทางเข้ามาเพื่อทำการค้า 2 สาย คือ ทางบก เรียกว่า เส้นทางสายไหม (Silk Route) และทางทะเล เรียกว่า เส้นทางเครื่องเทศ (Spice Route) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางทะเลแต่เดิมใช้เรือแล่นเลียบฝั่งมหาสมุทรอินเดียไปยังหมู่เกาะทะเลใต้หรือมาที่แหลมมลายู มีการถ่ายสินค้าขึ้นบกที่เมืองท่าในอ่าวเบงกอล เช่น เมืองตะกั่วป่าและถ่ายลงเรือทางอ่าวไทยไปในทะเลจีนใต้จนถึงประเทศจีนหรือผ่านเข้าช่องแคบมะละกากระหว่างเกาะสุมาตรากับแหลมมลายู เส้นทางเครื่องเทศนี้มีสินค้าสำคัญคือ เครื่องเทศ เพราะเครื่องเทศเป็นทั้งยาและใช้ปรุงอาหาร แหล่งเครื่องเทศที่นำมาใช้จะมาจากอินเดียและหมู่เกาะทางตะวันออกโดยเฉพาะเกาะโมลุกกะ หรือ “หมู่เกาะเครื่องเทศ” (Spice Island) ชาวตะวันตกได้เครื่องเทศดังกล่าวนี้จากตะวันออกครั้งแรก โดยนำไปประเทศจีนแล้วส่งต่อไปทางบกโดยใช้เส้นทางสายไหม ต่อมาเมื่อรู้จักใช้ลมมรสุมในการเดินเรือก็นำไปค้าขายโดยใช้เส้นทางเครื่องเทศแทน (Chinnak, 2001: 71)

หลักฐานเอกสารในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แสดงให้เห็นว่าการติดต่อระหว่างคนในภูมิภาคนี้กับชาวอินเดียมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยมีการติดต่อทางเรือกับประเทศอินเดียก่อนที่ชาวอารยันจะบุกเข้ามาในอินเดีย (Ditsakul, 1973: 9) พ่อค้าชาวอินเดียมีความรู้ในการเดินเรือทะเลมาแต่โบราณและรู้จักเส้นทางสายเครื่องเทศนี้ดี มีการตั้งชื่อของสถานที่ต่าง ๆ ที่ชาวอินเดีย

เดินทางออกมาติดต่อกับชายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น สุวรรณภูมิ (บางตำราว่าสุวรรณทวีป หมายถึง เกาะสุมาตรา) ตักโกละ (ตลาดกระวาน) กรรบูรทวีป (เกาะการบูร) นาริเกลทวีป (เกาะมะพร้าว) เป็นต้น (Chinnak, 2001: 71) ชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาในดินแดนแถบนี้ มิได้มีแต่เพียงพ่อค้าเท่านั้น นักบวช นักพรต ผู้เผยแพร่ศาสนา นักเภชฌุไซคักก็เดินทางเข้ามาด้วย โดยได้นำเอาศิลปวัฒนธรรม ลัทธิการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา รวมทั้งวรรณคดีต่างๆ เข้ามาในดินแดนแถบนี้ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 7-8 มีการติดต่อระหว่างกันมากขึ้น มีทั้งพระภิกษุในพุทธศาสนาและพราหมณ์ ตลอดจนผู้มีความรู้ได้เดินทางเข้ามามากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-10 อารยธรรมอินเดียได้ก่อให้เกิดผลอย่างมากมายต่อภูมิภาคแถบนี้

หลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการพัฒนาอารยธรรมของตนตั้งแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์มาเป็นเวลานานแล้ว โดยรวมกลุ่มกันอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำ รุ้จักเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานและเพาะปลูกพืช มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ตลอดจนมีความเชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจ เป็นต้น ขณะเดียวกันอารยธรรมอินเดียทางด้านตะวันตกและอารยธรรมจีนทางด้านทิศเหนือก็ได้แพร่กระจายเข้ามาในภูมิภาคแถบนี้ บ้านที่กของชาวจีนและชาวอินเดียระบุไว้ว่า ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โบราณนั้น แบ่งเป็นอาณาจักรใหญ่ๆ มากมาย ทั้งดินแดนภาคพื้นทวีปและดินแดนที่เป็นหมู่เกาะ การรับอารยธรรมอินเดียเป็นไปในลักษณะการแพร่กระจายของความเชื่อทางศาสนา ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนานิกายหินยานและมหายาน และศาสนาอิสลาม นอกจากศาสนาจะมีอิทธิพลต่อชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วยังมีอิทธิพลด้านอื่นๆ ด้วย ได้แก่ แนวคิดทางการเมือง กฎหมาย ภาษา วรรณคดี ศิลปะ และสถาปัตยกรรม เป็นต้น Panananont (1984) หลักฐานทางโบราณคดีมากมายเผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ หลักฐานทางศิลปกรรม เช่น ภาชนะดินเผารูปทรงที่ไม่เคยมีมาก่อน เช่น กุณฑี หม้อพรมน้ำ ตะคัน และพบตะเกียงโรมันสัมฤทธิ์ที่ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี อาจหล่อขึ้นที่เมืองอเล็กซานเดรียในประเทศอียิปต์ก่อนสมัยพุทธศตวรรษที่ 6 ซึ่งอยู่ในยุค

ที่อินเดียติดต่อกับโรมันและจากการเปลี่ยนแปลงทางการค้าที่ชาวโรมันได้มาตั้งถิ่นฐานตามเมืองท่าโบราณของอินเดียเช่นกัน ตามเมืองท่าเหล่านี้เองเป็นจุดเริ่มต้นเส้นทางการติดต่อมายังดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Indarwooth, 1999: 73) นอกจากนี้ยังพบที่ประทับตราหินใช้ในการประทับคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมการค้า โดยมีการสลักเป็นตัวอักษรพราหมีจากอินเดียเหนือ และยังพบที่ประทับตราหินสลักภาษาสันสกฤตด้วยอักษรปัลลวะจากอินเดียใต้ อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-11 พบที่ควนลูกปัด อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ เป็นต้น (Kraileuk, 1990: 42)

ในส่วนของเส้นทางการเดินทางชาวอินเดียโบราณที่มุ่งหน้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ Noonsuk (1981) Chinnak (2001) และ Kam-ek (2005) ได้แสดงให้เห็นว่ามีการใช้เส้นทางการคมนาคมสำคัญ 2 เส้นทาง คือ ทางบกและทางน้ำ ดังนี้

การเดินทางทางบก พบเส้นทางการเดินทางของชาวอินเดียทางภาคเหนือและภาคกลาง โดยมีเส้นทางการเดินทางเริ่มขึ้นที่อ่าวเบงกอล (บังกลาเทศ) มาขึ้นบกที่เมืองทวาย จากนั้นเดินทางผ่านมาตามลำน้ำแม่กลองไปจนถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หรือจากเมืองมะละแหม่งทางเหนือของเมืองทวาย ผ่านด่านแม่สอดเข้ามายังเมืองตาก และล่องไปตามลำน้ำเจ้าพระยา ผ่านเมืองศรีเทพ ผ่านแม่น้ำมูล และที่ราบสูงโคราชสิ้นสุดที่เมืองจำปาศักดิ์

ส่วนการเดินทางทางน้ำ พบว่า ผู้ที่เดินทางมาจากภาคใต้ของอินเดีย มักจะเดินทางโดยเรือจากเมืองท่าต่างๆ ของอินเดียทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตก ได้แก่ เมืองการวิรูปฏฐินัม ปากแม่น้ำกเวรี เมืองโสวัตมะ บนฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ เมืองตารลิปติ ปากแม่น้ำคงคา เมืองกรุกัจจะ ทางตะวันตก เมืองกลิงคะ ทางตะวันออกเฉียงเหนือ เมืองมุจิรทางใต้ เป็นต้น จากเมืองท่าเหล่านี้เส้นเรืออ้อมแหลมมลายูผ่านหมู่เกาะนิโคบาร์และแหลมมอฉินในเกาะสุมาตรา ส่วนใหญ่จะแล่นเรือผ่านหมู่เกาะอันดามันไปขึ้นบกที่เมืองตะโกละ (ตะกั่วป่า) แล้วเดินทางต่อไปเมืองไชยา หรืออาจแล่นเรือผ่านแหลมมลายู ผ่านช่องแคบมะละกาไปยังแคว้นไทรบุรี แล้วใช้เส้นทางลำน้ำในเขตมาเลเซียเข้าแม่น้ำปัตตานีไปออกชายฝั่งทะเลไทยทางภาคใต้ของไทย บริเวณจังหวัดสงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช หรือจากอินเดียมาสู่เกาะ

สุมาตรา แล้วเลียบไปเกาะชวา เกาะบอร์เนียวแล้วแยกเข้าสู่ท่าเรือในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยหรือเลยไปสู่ประเทศกัมพูชา

ชาวอินเดียโบราณใช้เส้นทางทางบกและทางน้ำเพื่อเดินทางเข้ามายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยการเดินทางทางน้ำเป็นที่นิยมเนื่องจากชาวอินเดียมีความรู้และความชำนาญในการเดินเรือเป็นอย่างดี โดยอาจหยุดพักหรือตั้งถิ่นฐานเพื่อหลบลมมรสุม เมื่อลมมรสุมผ่านไปจึงออกเดินทางต่อ ทั้งนี้พบว่าการเดินทางทางบกอาจไม่เป็นที่นิยมนัก เนื่องจากมีอันตรายระหว่างการเดินทาง อีกทั้งการขนส่งสินค้าก็ทำได้ไม่สะดวกนัก

เรื่องราวการเดินทางทางทะเลของชาวอินเดียปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพุทธศาสนาจำนวนมากนอกจากพระไตรปิฎกแล้ว ยังมีเรื่องเล่าชาดกต่าง ๆ ที่เล่าเรื่องการเดินทางข้ามสมุทรของชาวอินเดีย ในเอกสารของพราหมณ์อินเดียก็ได้แสดงให้เห็นภาพของการเดินทางของชาวอินเดียที่มุ่งสู่ดินแดนสุวรรณภูมิด้วยเช่นกัน เช่น ในตำราอรรถศาสตร์ของโกศิลยะได้กล่าวถึงการเดินทางของพ่อค้าชาวอินเดียเพื่อไปแสวงหาตัวยาคีรติ และของหอม เพื่อบูชาพระเป็นเจ้าในแดนไกลถึงสุวรรณทวีป พราหมณ์อินเดียจำนวนมากตั้งถิ่นฐานในพุนั้นและคาบสมุทรมลายู และยังพบตำนานเรื่องเล่าความเป็นมาของบรรพบุรุษผู้สร้างเมืองของกลุ่มชนที่ตั้งบ้านเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มักอ้างอิงถึงพราหมณ์ สอดคล้องกับหลักฐานในประวัติศาสตร์ว่าพราหมณ์มีความรู้มักเป็นผู้มีอำนาจในราชสำนักต่าง ๆ ในดินแดนถิ่นนี้ ในชั้นต้นกลุ่มพ่อค้าชาวอินเดียเดินทางเข้ามาก่อนเพื่อมาค้าขายแลกเปลี่ยนสิ่งของกับกลุ่มชนต่าง ๆ ในบริเวณนี้ จนกระทั่งมีการตั้งหลักแหล่งตามเมืองท่าต่าง ๆ เพื่อพักระหว่างช่วงฤดูลมมรสุม เมื่อพ้นฤดูลมมรสุมแล้วจึงเดินทางกลับ หลังจากนั้นกลุ่มพราหมณ์และพระภิกษุในพุทธศาสนาจึงได้ออกเดินทางมาเพื่อเผยแพร่ศาสนาของตนในเวลาต่อมา จนกระทั่งในราวพุทธศตวรรษที่ 7-8 มีการติดต่อกันมากขึ้น ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-7 ได้เกิดอาณาจักรขึ้นมา คือ อาณาจักรพุนั้น มีอาณาบริเวณนับตั้งแต่แม่น้ำโขงตอนใต้หรือที่ราบปากแม่น้ำโขง ครอบคลุมไปจนถึงประเทศเวียดนามตอนใต้ แม่น้ำโขงตอนกลาง ตลอดจนส่วนใหญ่ของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและแหลมมลายู ศาสนาที่นับถืออยู่ในอาณาจักรนี้มีทั้งศาสนาพราหมณ์

ลัทธิไสวจะนิกาย ไวชนพนิกาย และพุทธศาสนาลัทธิหินยาน ต่อมาถูกรวมเข้าอยู่ในอำนาจของอาณาจักรเขมร หลังจากนั้นอาณาจักรอื่นๆ ได้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมา เช่น อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรขมร อาณาจักรศรีเกษตร และอาณาจักรศรีวิชัย เป็นต้น ผู้คนส่วนใหญ่ในดินแดนเหล่านี้ให้ความเคารพนับถือในผีसाงและเทวดาเป็นอย่างมาก ยิ่งเมื่อชาวอินเดียนำศาสนาของตนเข้ามาในดินแดนเหล่านี้ ผู้คนพื้นถิ่นได้รับเอาวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์ทั้งเรื่องเล่า เทพนิยาย พิธีกรรม การนับถือเทพเทพีของศาสนาพราหมณ์เข้ามาผสมกลมกลืนกับความเชื่อดั้งเดิมของตน เป็นต้น (Saraya, 2011: 78)

หลักฐานร่องรอยของสิ่งก่อสร้างและสิ่งต่างๆ ในอดีตที่ค้นพบในปัจจุบันเผยให้เห็นการเดินทางติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชาวอินเดียโบราณกับผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเริ่มต้นที่พม่า จามปา เขมร อินโดนีเซีย และไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับการเคารพนับถือพระพิฆเนศในดินแดนแถบนี้มีปรากฏให้เห็นมากมาย ดังนี้

1. **พม่า** เดิมเป็นดินแดนของชนชาติมอญที่นับถือพุทธศาสนามาแต่โบราณ เนื่องจากศาสนาพราหมณ์ไม่ได้เป็นศาสนาประจำชาติ จึงมีบางกลุ่มที่นับถือศาสนาอื่น ทั้งนี้ชาวอินเดียได้อพยพจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียข้ามอ่าวเบงกอลและมาขึ้นฝั่งที่พม่าตอนใต้ (Kachacheewa, 1988: 47) บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ซึ่งเป็นเมืองท่าที่มีการติดต่อค้าขายกับชาวอินเดีย มีการพบรูปเคารพของพระองค์เป็นจำนวนมาก รูปเคารพส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็กเหมาะสำหรับการนำติดตัวในการเดินทาง นอกจากนี้ในเขตการค้าระหว่างพม่ากับอินเดียก็พบรูปสลักพระพิฆเนศจำนวนมาก เช่น พบรูปสลักพระพิฆเนศอย่างหลาย ๆ ขนาดเล็ก ในพิพิธภัณฑ์เมืองย่างกุ้งมีแผ่นภาพสลักนูนต่ำของพระพิฆเนศรูปเป็นมนุษย์ เศียรเป็นช้าง มี 4 กร 2 กรบนถือจักรและเชือก ส่วน 2 กรล่างถือผลลิลาวและงาช้าง (Indarwooth, n.d: 76) ทั้งนี้ ชาวพม่ารู้จักพระพิฆเนศในชื่อที่เก่าที่สุด คือ มหาพินายปุระ (Mahapinaypurha) ส่วนพม่าตอนเหนือที่พุกามพบรูปเคารพพระพิฆเนศร่วมกับเทพอื่นๆ อยู่ตามมุมทั้งห้าของเจดีย์ในลักษณะของเทพผู้ดูแลรักษาพุทธสถานที่เจดีย์ชเวชัณดอร์ (Shwehsandaw) และยังมีปรากฏรูปเคารพ

พระพิฆเนศอีกลักษณะหนึ่งคือ พระองค์ปรากฏร่วมกับควัมปติ (ควัมปิ คือ พระอรหันต์ผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาของพม่า ชาวพม่ามีการนับถือว่าเป็นเทพแห่งเวทย์มนตร์คาถา) ทั้งนี้ สามารถเห็นรูปเคารพพระพิฆเนศจำนวนมากทั้งตอนเหนือและตอนใต้ของพม่า ปัจจุบันชาวพม่ายังคงบูชาพระพิฆเนศอยู่บ้าง โดยยกย่องให้เป็นผีน้ำต (Nat) หรือเทพอารักษ์อันศักดิ์สิทธิ์องค์หนึ่ง เทวรูปของพระองค์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในพม่านั้นประดิษฐานอยู่บนยอดเขาโปปา (Popa) เป็นเทวรูปที่ทำตามแบบอินเดีย (Kachacheewa, 1988: 49)

2. **จามปา** อาณาจักรจามปาเป็นอาณานิคมของอินเดียก่อนถึงศตวรรษที่ 2 โดยมี "ศรีमान" ชาวอินเดียได้ตั้งราชวงศ์แห่งจามปาขึ้นในปี พ.ศ. 192 แล้วได้สร้างระบบการปกครองแบบอินเดียขึ้น หลังจากนั้นก็มีราชวงศ์ต่างๆ สืบต่อกันมา Four Authors (1971) ด้วยเหตุนี้อารยธรรมอินเดียจึงแพร่เข้าสู่อาณาจักรจามปา ชาวจามปานับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีการสร้างเทวสถานให้พระศิวะหลายแห่ง จารึกต่างๆ ของกษัตริย์จามปาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8 แสดงถึงการนับถือศาสนาในราชสำนักซึ่งตอนนั้นเคารพพระศิวะ พระนางอุมา ขณะเดียวกันก็เคารพพระพรหมและพระนารายณ์ด้วย จารึกภาษาสันสกฤตของจามปามีคำว่า "วรมัน" ต่อท้ายพระนามกษัตริย์หลายพระองค์ เช่น ภัทรวรมันที่ 1 มโนรถวรมัน วิชัยวรมัน รุทรวรมัน หลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลจากอินเดีย (Chaiyotha, 1992: 32) ศาสนาพราหมณ์ได้แผ่เข้าไปในอาณาจักรจามปาราวพุทธศตวรรษที่ 6 โดยมีลัทธิไศวะนิกายเป็นลัทธิหลัก การนับถือพระพิฆเนศนั้นได้รับการยกย่องนับถือทั้งในฐานะบริวารของพระศิวะและในฐานะเทพแห่งศิลปวิทยา รูปเคารพพระพิฆเนศที่ค้นพบในอาณาจักรจามปามักปรากฏรูปลักษณะครึ่งคนครึ่งช้าง คือ มีเศียรเป็นช้าง ตัวเป็นมนุษย์ มี 4 กร งาข้างข้างหนึ่งหัก หัตถ์ซ้ายจะถือกระบวยตักน้ำ หรือถือถ้วยนมโมทกะ และบางครั้งก็อาจพบเห็นว่ามีเนตรที่ 3 ของพระศิวะปรากฏอยู่และสวมเครื่องประดับด้วย (Indarwooth, n.d: 73)

3. **เขมร** ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 ชาวอินเดียจำนวนมากได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งในกัมพูชาและ "คอนเดียน" พราหมณ์จากอินเดียตอนใต้ได้วางรากฐาน

การปกครองแบบอินเดียในกัมพูชา จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 12 กษัตริย์ชัยวรมันที่ 1 ได้ทรงรวมอาณาจักรย่อย ๆ เข้าเป็นอาณาจักรใหญ่อาณาจักรเดียวในพุทธศตวรรษที่ 13 มีการสถาปนาอาณาจักรกัมพูชาขึ้นมา โดยมีนครวัดเป็นนครหลวง อาณาจักรกัมพูชาได้รับอิทธิพลจากอินเดียในด้านต่างๆ มากมาย เช่น ตัวหนังสือ กฎหมายแพ่งและอาญาก็ได้พื้นฐานจากคัมภีร์ธรรมศาสตร์ของพระมนู ผู้เป็นนักบัญชีกฎหมายในสมัยโบราณของอินเดีย ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูไศวะนิกายเป็นศาสนาที่ชาวกัมพูชานิยมมาก ส่วนไวษณพนิกายและพุทธศาสนาก็แพร่เข้าไปด้วยเช่นกัน (Chaiyotha, 1992: 45) เดิมทีอาณาจักรกัมพูชา คือ อาณาจักรฟูนัน ต่อมาเมื่อแว่น ๆ หนึ่งชื่อเจนละได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาแทนที่และมีการรวบรวมเป็นปึกแผ่นในที่สุด ทั้งนี้อารยธรรมอินเดียได้เข้ามามีอิทธิพลในเขมรตั้งแต่สมัยอาณาจักรฟูนันตามจดหมายเหตุของจีนปรากฏว่ามีการนับถือศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาอยู่ในอาณาจักรฟูนันตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 6 โดยลัทธิไศวะนิกายเป็นศาสนาสำหรับกษัตริย์ด้วยการเคารพบูชาในรูปของศิวลึงค์ ส่วนพระพิฆเนศพบว่า มีปรากฏร่วมกับเทพองค์อื่นๆ ในลักษณะของเทพบริวารและยังเกี่ยวข้องกับกลุ่มเทวดานพเคราะห์ซึ่งเกี่ยวกับโชคชะตาของมนุษย์ บางครั้งก็รวมอยู่กับเทวมารดาโลก คือ มาตุกาทั้ง 7 อีกด้วย หลังพุทธศตวรรษที่ 16 ลงมาได้ปรากฏรูปเคารพของพระพิฆเนศในลักษณะของอาลักษณ์ รูปแบบนี้คงเป็นต้นเค้าของคติที่ว่า พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาการ ปัจจุบันที่พิพิธภัณฑสถานร็อซฟอร์ด-ซูร์-แมร์ (Rochefort-sur-Mer) ในประเทศฝรั่งเศสมีการจัดแสดงพระพิฆเนศจากดริตรอน (Triton) จากปราสาทนังกาหรือผิเฝียกะเนส นับเป็นประติมากรรมพระพิฆเนศที่ใหญ่ที่สุดในอินโดจีนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เทวสถานของพระองค์ในอารยธรรมขอมโบราณสูงส่งมาก เพราะเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญในฝ่ายไศวะนิกายซึ่งเป็นศาสนาที่นิยมนับถือกันอยู่ ดังนั้น เทวรูปของพระองค์จึงปรากฏอยู่ในเทวสถานหรือปราสาทหินทุกแห่งที่สร้างขึ้นในลัทธิไศวะนิกายซึ่งเจริญสูงสุดในพุทธศตวรรษที่ 14 เทวรูปพระองค์ในศิลปะขอม มักมี 2 พระกรวางอยู่บนพระชานุ (เข้า) ประทับนั่งขัดสมาธิ ถ้าประทับยืนก็จะมี 4 พระกร และจะประทับยืนตรงไม่เอียงพระโสณี (ตะโพก) เหมือนของอินเดีย ปัจจุบันคติการบูชาพระพิฆเนศในเขมรเหลือเพียงในหมู่บ้านหรือคนรุ่นเก่าๆ เท่านั้น (Kachacheewa, 1988: 56)

4. อินโดนีเซีย เนื่องจากหมู่เกาะอินโดนีเซียตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมระหว่างเส้นทางการค้าและการเผยแพร่ศาสนาจากอินเดียไปยังจีน จึงรับอารยธรรมอินเดียมาจากทุกภาคของอินเดีย ในเกาะชวาและเกาะบาหลีได้รับอิทธิพลชีวิตความเป็นอยู่จากอินเดียมากมาย เช่น พิธีเกี่ยวกับบ้านเมือง วรรณคดี นิยาย และเรื่องปรัมปรา เป็นต้น ส่วนเกาะบาหลีอยู่ภายใต้การดูแลของอินเดียในพุทธศตวรรษที่ 10 ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 14 ชาวใต้เข้ามาครอบครองเกาะบาหลี พุทธศตวรรษที่ 17 บาหลีก็เอกราชคืน แต่ในปี พ.ศ. 2454 เกาะบาหลีตกอยู่ภายใต้การปกครองของเนเธอร์แลนด์ ศิลปะการฟ้อนรำที่มีชื่อของบาหลีก็มีต้นกำเนิดมาจากอินเดีย บาหลีได้รักษาวัฒนธรรมโบราณของอินเดียไว้ตราบจนถึงปัจจุบัน ศาสนาฮินดูจึงยังมีชีวิตชีวาอยู่ในบาหลี (Chaiyotha, 1992: 69) ศาสนาพราหมณ์รุ่งเรืองสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 ประติมากรรมศาสนาฮินดูในชวานั้นมีความเกี่ยวเนื่องกับลัทธิไสวณิกาย ในช่วงต้นรูปเคารพพระพิฆเนศเลียนแบบศิลปะในอินเดีย ต่อมารูปเคารพพระพิฆเนศมีลักษณะเฉพาะ คือ มีท่อนั่งแยกพระซงฆ์ (แข้ง) ทั้งสองห่างกันมาก ฝ่าพระบาททั้งสองข้างชิดกัน ซึ่งเป็นลักษณะในศิลปะชวาสมัยแรกที่รักษาสุนทรียภาพแบบอินเดียสมัยคุปตะ คือ บ่าใหญ่ เอวเล็ก โบกหน้าแสดงความเมตตากรุณา เครื่องอาวุธประดับพระองค์ยังมีน้อย ต่อมาสมัยหลังนิยมทำรูปกะโหลกศีรษะเป็นเครื่องประดับ รวมทั้งรอบๆ บัลลังก์ ด้วยนับถือกันมากในชวาภาคตะวันออกเฉียงใต้ พระพิฆเนศจากบารา เมืองบลิตาร์ สร้างในสมัยราชวงศ์สิงหสาหรี เป็นองค์ที่มีขนาดใหญ่และสวยงาม องค์นี้ประทับนั่งแยกพระซงฆ์แต่หันฝ่าพระบาทเข้าหากัน ทรงถือกपालะไว้ในพระหัตถ์หนึ่ง ที่ฐานด้านหน้ามีกะโหลกศีรษะมนุษย์ประดับอยู่ ลักษณะการนั่งและการประดับหัวกะโหลกตามเครื่องพัสดราภรณ์และที่ฐานนี้เป็นลักษณะเด่นของเทวรูปพระพิฆเนศแบบชวา (Kachacheewa, 1988: 60) สาเหตุที่พระพิฆเนศของชวามีการประดับหัวกะโหลกอย่างน่าสะพรึงกลัวเช่นนั้นเพราะชาวชวานิยมนับถือพระองค์ในฐานะ “คนปติ” คือ หัวหน้าบริวารแห่งพระคิเว (ทรงเป็นผู้อยู่เหนือภูตผีปีศาจต่าง ๆ) ดังนั้น การสร้างเทวรูปดังกล่าวจึงแสดงถึงเทวานุภาพในการขจัดสิ่งชั่วร้าย มนต์ดำ และโรคภัยต่าง ๆ นั้นเอง ภายหลังจากศาสนาอิสลามเข้าครอบครองอินโดนีเซีย คติการนับถือพระพิฆเนศเหลืออยู่เพียงที่เกาะ

บาทลี สถานที่สำคัญสำหรับพระพิฆเนศอยู่ที่เคาคซาร์ (Goa Gajah) ใกล้เปเซง (Pejeng) ราชอาณาจักรในอดีตของบาทลีเป็นถ้ำขนาดใหญ่ที่มีการแกะสลักอย่างละเอียดซึ่งภายในนั้นมีเทวรูปพระพิฆเนศ สันนิษฐานว่าสร้างในราวๆ พุทธศตวรรษที่ 16 เทวรูปที่มีชื่อเสียงอีกแห่งหนึ่งที่เยห์ปูลห์ (YehPuluh) อยู่ไม่ห่างจากเคาคซาร์มากนัก มีการแกะสลักหินรูปนูนสูงเป็นภาพปริศนาขนาดยาว 25 เมตร ปลายสุดของภาพเป็นเทวรูปพระพิฆเนศสร้างตามแบบศิลปะชาวโบราณ สันนิษฐานว่าภาพทั้งหมดทำขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 19 (Wattanamahath, 2005: 54)

5. ไทย ดินแดนแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาเดิมเป็นที่อยู่อาศัยของชนชาติมอญ ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมทวารวดีตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 12 ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 16 ชนชาติขอมก็เข้ามาตั้งเมืองที่ละโว้ (ลพบุรี) และในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ได้ขยายอำนาจไปถึงเขตแดนของอาณาจักรสุทนต์ (ลำพูน) ส่วนชนชาติไทยนั้นเริ่มมีบทบาทในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 18 ชนชาติไทยได้ตั้งหลักแหล่งบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ซึ่งบริเวณดังกล่าวมีร่องรอยของขอมปรากฏอยู่ที่เมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัยมาก่อน ต่อมาชนชาติไทยได้ทำการยึดอำนาจจากขอมและตั้งตนเป็นอิสระ หลักฐานทางโบราณคดีสะท้อนให้เห็นว่าอิทธิพลของความเชื่อในศาสนาฮินดูได้เจริญอยู่ในดินแดนนี้มาก่อนที่ไทยจะเข้ามาครอบครองนานแล้ว โดยภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยนั้นได้รับอิทธิพลผ่านเข้ามาทางเขมร (เขมรได้รับอิทธิพลของอินเดียตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 6 เมื่อครั้งที่เป็นอาณาจักรฟูนัน) ส่วนภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากอินเดียโดยตรงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7-8 โดยศาสนาพราหมณ์เป็นที่นับถือกันแต่เพียงในกลุ่มชนชั้นสูง ส่วนประชาชนคนจนนับถือพุทธศาสนาหรืออาจจะนับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เพราะชาวพื้นเมืองมีความเชื่อถือดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสงเทวดาซึ่งเข้ากันได้ดีกับการนับถือเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ (Kachacheewa, 1988: 66) คติการนับถือพระพิฆเนศในเมืองไทยเป็นแบบเขมร คือ เป็นเทพเจ้าองค์สำคัญในไตระนิกาย คือ จะต้องมีการบูชาในเทวสถานของลัทธินี้ มีการนับถือในฐานะเทพเจ้าผู้จัดอุปสรรคและเทพเจ้าแห่งการประพันธ์ด้วย จารึกวัดป่ามะม่วงในสมัยสุโขทัย

กล่าวถึงการสร้างเทวรูปสำคัญในศาสนาพราหมณ์ สันนิษฐานว่าน่าจะมีการนับถือพระพิฆเนศด้วย ดังที่ทราบกันว่าพระองค์เป็นเทพเจ้าที่มีบทบาทสำคัญมากองค์หนึ่งของศาสนา ต่อมาในสมัยอยุธยาโดยเฉพาะสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงเลื่อมใสศาสนาพราหมณ์เป็นอย่างมาก หลักฐานในพระราชพงศาวดารกล่าวถึงการที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปพระพิฆเนศและพระเทวกรรม (พระพิฆเนศในฐานะบรมครูช้าง) หลายครั้งด้วยกัน ถัดจากนั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5) วรรณคดีส่วนใหญ่กล่าวถึงพระพิฆเนศในทางคชกรรมเป็นหลัก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ปรากฏในลักษณะของเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการอย่างชัดเจน (Wattanamahath, 2005: 59) ในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครอง คติความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศก็เบาบางลง จากนั้นในสมัยรัชกาลที่ 9 เมื่อบ้านเมืองกลับเข้าสู่สภาวะปรกติ คติความเชื่อเกี่ยวกับพระองค์ก็ได้กลับมาเฟื่องฟูอีกครั้ง ในอดีตความเชื่อพระพิฆเนศของสังคมไทยปรากฏเฉพาะอยู่ในแวดวงชนชั้นสูงเท่านั้น แต่ปัจจุบันความเชื่อพระพิฆเนศได้แพร่ขยายไปยังชนชั้นกลาง จนกระทั่งพ่อค้าแม่ค้า นักศึกษา และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ยังพบว่ามีความนิยมในการสร้างศาลและรูปเคารพของพระพิฆเนศขึ้นมาอย่างมากมายทั้งในวัด สถานที่ราชการ บริษัท ห้างร้าน เคหะสถาน องค์กรต่างๆ รวมทั้งพื้นที่ของโลกโซเชียลด้วย

ภาพสะท้อนการเดินทางของพระพิฆเนศ

การเดินทางของพระพิฆเนศจากอินเดียสู่ดินแดนต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้มีติวัฒนธรรมด้านความเชื่อทางศาสนา (พระพิฆเนศ) เผยให้เห็นถึงวิถีความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

ช่วงที่การดำเนินชีวิตอยู่ในสภาวะปรกติ กล่าวคือ อินเดียในยุคที่มีความเจริญรุ่งเรือง ความต้องการในการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่ขาดแคลนกับดินแดนต่างๆ อีกทั้งวิถีคิดของชนชั้นปกครองในการเผยแพร่ความรู้เรื่องอารยธรรมของตน ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายผู้คนจากอินเดียสู่ดินแดนต่างๆ

ช่วงที่การดำเนินชีวิตต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลาของ ศักดิ์สงครามที่เกิดขึ้นจากภายนอกหรือสงครามที่เกิดขึ้นภายในประเทศ วิกฤตแห่ง ชีวิตที่ทุกข์ร้อนเช่นนี้ทำให้ชาวอินเดียต้องเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคงในการดำเนิน ชีวิต พวกเขาจึงตัดสินใจออกเดินทางแสวงหาดินแดนที่สามารถมอบความปลอดภัย ในการดำรงชีพอีกครั้งให้แก่พวกเขาได้ อีกทั้งการช่วงชิงอำนาจในการยึดครองจิตใจ ประชาชนผู้อยู่ภายใต้อำนาจของชนชั้นปกครองระหว่างวรรณะสองวรรณะ คือ วรรณะพราหมณ์และวรรณะกษัตริย์ก็เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่ผลักดันให้ชาวอินเดียต้อง ออกเดินทางออกจากผืนแผ่นดินมาตุภูมิ

ภาพประวัติศาสตร์ในอดีตแสดงให้เห็นอิทธิพลทางการเมืองที่เชื่อมโยง กับการมีอำนาจเหนือเส้นทางการค้าทางทะเลจากอินเดียสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องเทศและอาหารนานาชนิด นอกจากนี้อิทธิพลทาง ด้านศาสนาก็ได้นำพาชาวอินเดียให้มุ่งหน้าสู่สุวรรณภูมิด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การเผยแพร่พุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เพื่อสร้างฐานอำนาจทางศาสนา ในครั้งนั้น กษัตริย์ พราหมณ์ และพ่อค้า คือ กลุ่มคนสำคัญที่ได้เดินทางมายังเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ (พม่า จามปา เขมร อินโดนีเซีย และไทย) ภาพของการเคลื่อน ย้ายผู้คน สิ่งของ วัฒนธรรม วิธีคิด ความเชื่อ จึงได้ติดตามผู้คนเหล่านี้เดินทาง จากดินแดนต้นกำเนิดพระพิฆเนศ เทพเจ้าองค์สำคัญตามความเชื่อในศาสนาของ ชาวอินเดียก็ได้เดินทางมาพร้อมกับกลุ่มคนที่ศรัทธาและเลื่อมใสในพระองค์ด้วย เช่นกัน

เมื่อความเชื่อนี้เดินทางมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ท้องถิ่นสังคมที่ พระพิฆเนศเดินทางไปถึงก็ได้มีการปรุ้งแต่งและผสมผสานพระพิฆเนศเข้ากับ ลักษณะของผู้คน สังคม วัฒนธรรมของสังคมที่พระพิฆเนศเดินทางไปถึง เช่น พม่า มีการนับถือพระพิฆเนศในฐานะของเทพผู้จัดอุปสรรค เทพผู้ดูแลรักษา พุทธศาสนา และนับถือร่วมกับควัมปิ (เทพในความเชื่อดั้งเดิมของชาวพม่าว่าเป็น เทพแห่งเวทย์มนต์คาถา) นอกจากนี้ชาวพม่ายังได้นำพระพิฆเนศมาเชื่อมโยงกับความเชื่อท้องถิ่นเรื่องผีน้ำ (เทพอารักษ์) พระพิฆเนศจึงถูกยกย่องให้เป็นผีน้ำอีก

ด้วย **จามปา** มีการล้อมไสศรัทธาที่ไศวะนิกายเป็นอย่างมาก ดังนั้น จึงนับถือพระพิฆเนศในฐานะเทพบริวารของพระศิวะ และในฐานะเทพแห่งศิลปะวิทยาการ ส่วนที่ **เขมร** มีการนับถือพระพิฆเนศในสถานะที่สูงส่ง เนื่องจากพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญ โดยเป็นบุตรแห่งพระศิวะ และมีการนับถือร่วมกับเทวดาเทพเคราะห์เกี่ยวกับโชคชะตาของมนุษย์ พร้อมทั้งนับถือในฐานะเทพอาลักษณ์หรือเทพแห่งศิลปะวิทยาการอีกด้วย **อินโดนีเซีย** มีการนับถือพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญในลัทธิไศวะนิกายและนับถือว่าเป็นหัวหน้าบริวารแห่งพระศิวะ และใน **ไทย** มีการนับถือพระพิฆเนศในฐานะเทพเจ้าผู้จัดอุปสรรค เทพเจ้าแห่งการประพันธ์ บรมครูช่างในทางคหกรรม และเทพเจ้าแห่งศิลปะวิทยาการ เป็นต้น

การเดินทางอพยพของผู้คนในอดีตอาจต้องใช้เวลาที่ยาวนาน แต่ในวิถีแห่งโลกปัจจุบันยุคดิจิทัล (digital age) ผู้คนต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลกันสามารถติดต่อใกล้ชิดกันได้ในระยะเวลานับพันปีพื้นที่อิเล็กทรอนิกส์หรือที่เราเรียกกันว่า "พื้นที่โลกไซเบอร์" ด้วยการย่อขนาดพื้นที่ทางกายภาพของโลกที่กว้างใหญ่ให้กลายเป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถใกล้ชิดกันได้ในระยะเวลานับวินาทีทั้งทุนนิยมที่เข้าใจอย่างลุ่มลึก ถึงความต้องการที่หลากหลายของมนุษย์ก็ได้สร้างสรรค์สินค้าใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในทุกขณะเวลา เพื่อตอบสนองความต้องการอันมหาศาลของผู้คนบนโลกใบนี้ เทคโนโลยีและการแข่งขันในการดำเนินชีวิตทุกขณะในปัจจุบัน ผู้คนถูกทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวและอ้างว้าง ทุนนิยมได้สร้างสินค้าแห่งศรัทธาขึ้นมาเพื่อสนองตอบกับความต้องการทางด้านจิตใจของผู้คนในปัจจุบัน ศรัทธาของมนุษย์จึงได้กลายมาเป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในขณะนี้ นอกจากนี้ อิสรภาพแห่งวิถีปัจเจกที่กำลังขยายตัวในโลกปัจจุบันก็ได้นำพาผู้คนให้ออกเดินทางจากผืนแผ่นดินแม่มาสร้างชีวิตใหม่ผ่านช่องทางและโอกาสทางการศึกษา อาชีพ และการแต่งงานข้ามวัฒนธรรม ฯลฯ อีกทั้งรสนิยมของปัจเจกที่เกี่ยวข้องกับงานศาสนศิลป์ ก็ได้ทำให้โลกใบนี้ถูกย่อขนาดให้เล็กลง ทำให้เกิดข้อสงสัยต่อไปว่าขณะนี้การเดินทางของพระพิฆเนศได้เกิดขึ้นกว้างไกลออกไปเท่าใดกว่าที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วเมื่อครั้งในอดีต

References

- Chaiyotha, Danai. (1992). *Ma nud kub arrayatham nai asia tai lem neung*. (In Thai) [Man and civilization in South Asia vol.1]. Bangkok: OS Printing House.
- Chinnak, Kanjana. (2001). *Karn praekrajay ittipon khong arrayatham India khao su phummipak Asia tawan-ork Chiang tai lae pratath thai*. (In Thai) [The diffusion of Indian civilization to Southeast Asia and Thailand]. **Chombueng Journal**, 4, 52-71.
- Chokmukda, Werachai. (2011). *Plik dan parata prawatsart india arrayatham tawan-ork tee mai mee wan lom salai*. (In Thai) [The Indian discovery: the history of immortalized east civilization]. Bangkok: Yipsee.
- Danthanin, Mongkhollert. (2011). *Tang leuk khong khon mod thang soo bot vikroe kwam pen ma karn nom rab pra pootta sassana khong khon chantan*. (In Thai) [A choice of the loser: analysis of Buddhism acceptance by the untouchable]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Ditsakul, Supattharadit. (1973). *Sassana pram nai arnachak khom*. (In Thai) [Brahman and Khmer Kingdom]. Bangkok: Pikaneth Printing.
- Danial, Edward D.G., and Kasetsiri, Charnvit. (2006). *Prawatsart asia tawan-ork Chiang tai : suwannabhumi-usakane pak pitsadan neung-song*. (In Thai) [Southeast Asian history: Suvannabhumi-Southeast Asia, the Eccentric Version 1-2]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Indarwooth, Phasook. (n.d). *Roob kao rob nai sassana hindu*. (In Thai) [Sculptures in the Hinduism]. Bangkok: Silpakorn University.
- _____. (1999). *Tawarawadee: Karn sukxa cherng vikroe chak lakthan boran kadee*. (In Thai) [Dhavaravati Kingdom: Archeological evidence-based study]. Bangkok: Aksorn Samai.
- Jermasawat, Promsak. (1980). *Khon kab pra chao*. (In Thai) [Man and God]. Bangkok : Krung Sayam Printing.
- Kachacheewa, Chiratsa. (1988). *Pra Pikaneth: Kati kwam cheau lae roob bab khong pra pikaneth tee pob nai prateth thai*. (In Thai) [Ganesha: believes and forms of Ganesha found in Thailand]. Bangkok: The Fine Arts Department.
- Kam-ek, Bamrung. (2005). *Ittipon khong sassana pram - hindu nai samai rattanakosin ton thon*. (In Thai) [Influence of the Brahman-Hindu in the early Rattanakosin era]. Research report of Department of Eastern Language, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.
- Kasemsan na Ayuthya, Uthsanee. (2003). *Prawatsart pram lae pra maha thep 7 pra ong*. (In Thai) [History of Brahman and 7 Greatest Gods]. Bangkok : OS Printing House.

- Kraileuk, Piriya. (1990). *Prawatsart sinlapa lae boran kadee nai prateth thai*. (In Thai) [History of Arts and Archeology in Thailand]. Bangkok: Amarint Printing.
- Noonsuk, Preecha. (1981). *Ittipon khong maha kab ramayana nai asia tawan-ork chiang tai*. (In Thai) [Influence of the Ramayana in Southeast Asia]. Bangkok: Office of The National Culture Commission.
- Panananont, Chartchai. (1984). *Kwam samkan khong asia tawan-ork chiang tai: a-deed lae patchuban*. (In Thai) [Importance of Southeast Asia: past and present]. *History Journal*, 9 (3), 68-70.
- Pong-arjarn, Chalerm. (1986). *Peun than arrayatham thai*. (In Thai) [Foundation of Thai civilization]. Bangkok: Netikul Printing.
- Saenburan, Prayong. (2004). *Pratya india*. (In Thai) [Indian Philosophy]. Bangkok: OS Printing House.
- Saraya, Thida. (2011). *Prawatsart maha samut india*. (In Thai) [The history of Indian ocean]. Bangkok: Mueng Boran.
- Satjaweerawan, Suwanna. (1979). *Arrayatham tawan-ork lae tawan-tok*. (In Thai) [East and West civilizations]. Bangkok: Odeon Store.
- Suwanwong, Kanchana. (1996). *Witee cheewit pitee kam lae kan tamrong aekkalak thang wattanatham khong klum pram ratchasamnak nai sungkhom thai: sukxa koranee tewasathan bot pram pra nakorn*. (In Thai) [Way of life, ritual, and cultural identity maintainance by the Royal Brahman in Thai society : A case study of the Pra Na Korn Brahman Shrine]. MA Thesis (Anthropology), Department of Sociology and Anthropology, Chulalongkorn University.
- Thongpan, Sarun. (2010). *India reum tee nee tamin nadoo*. (In Thai) [India started here “Tamil Nadu”]. Bangkok: Mueng Boran.
- Wattanamahath, Kitti. (2005). *Tree te wa pa korn*. (In Thai) [Tree Teva Pakorn]. Bangkok: Sang San Book.
- Wright, Michael. (2005). *Pra pikaneth maha thep hindu chom poo taweeep lae usakaneth*. (In Thai) [Ganesha in Indian continent and Southeast Asia]. Bangkok: Matchon Printing.
- Wongthamma, Thonglao. (1992). *Pratya india*. (In Thai) [Indian Philosophy]. Bangkok: Odeon Store.

